

دانشگاه امام صادق (ع)

پردیس خواهران

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد

معارف اسلامی و حقوق - گرایش حقوق خانواده

عنوان پایان نامه

بررسی تطبیقی - تحلیلی حق بر باروری در نظام حقوقی ایران و اسناد بین‌المللی

استاد راهنما:

خانم دکتر صدیقه مهدوی کنی

استاد مشاور:

خانم دکتر هاله حسینی اکبر نژاد

دانشجو:

زینب صمدیان

۱۳۹۹

تقدیم به: پدر و مادر مهربانم و همسر که همواره مشوق من بودند و هستند.

ای پدر از تو هر چه می گویم باز هم کم می آورم

خورشیدی شدی و از روشنایی ات جان گرفتم و در ناامیدی ها لازم را کشیدی

و لبریزم کردی از شوق

اکنون حاصل دستان خسته ات رمز موفقیتیم شد

به خودم تبریک می گویم که تو را دارم و دنیا با همه بزرگیش مثل تو را

ندارد ...

و توای مادر، ای شوق زیبایی نفس کشیدن

ای روح مهربان هستی ام

تو رنگ شادی هایم شدی و غم لحظه ها را با تمام وجود از من دور کردی و

عمری خستگی ها را به جان خریدی تا اکنون توانستی طعم خوش

موفقیت را به من بچشانی

به مصداق [من لم يشكر المخلوق لم يشكر الخالق]

بسی شایسته است از استاد فرهیخته و گرامی، سرکار خانم دکتر صدیقه مهدوی کنی و سرکار خانم دکتر هاله حسینی اکبر نژاد که با نکته‌های خود همواره راهنما و راه گشای نگارنده در اتمام و اکمال پایان‌نامه بوده‌اند، تشکر نمایم.

همچنین از ریاست دانشگاه امام صادق (ع) - پردیس خواهران، سرکار خانم حاجیه مهدوی کنی و مسئولان معاونت آموزشی دانشگاه و کلیه همکاران محترم‌شان کمال تشکر رادارم.

در پایان به‌جاست از همکاری و یاری همه عزیزان خصوصاً سرکار خانم دکتر رحیم زاده و سرکار خانم حاجی جعفری در به فرجام رساندن این پژوهش قدردانی نمایم.

تأییدیه کار تحقیقی توسط استاد راهنما

ارزیابی از لحاظ	بسیار مطلوب	مطلوب	کمتر از حد مطلوب	نامطلوب
محتوایی				
صوری				

ملاحظات استاد راهنما:

شناسه کار تحقیقی

موضوع پایان نامه: بررسی تطبیقی - تحلیلی حق بر باروری در نظام حقوقی ایران و اسناد بین المللی

نام و نام خانوادگی دانشجویان: زینب صمدیان

نام و نام خانوادگی استاد راهنما: سرکار خانم دکتر صدیقه مهدوی کنی

نام و نام خانوادگی استاد مشاور: سرکار خانم دکتر هاله حسینی اکبر نژاد

تاریخ شروع تحقیق: ۱۳۹۷

تاریخ پایان تحقیق: ۱۳۹۹

تاریخ تحویل به دفتر مطالعات و تحقیقات دانشجویی:

کد تحصیلی: ۹۵

رشته تحصیلی: حقوق خانواده

شماره دانشجویی: ۹۵۳۴۰۰۰۲

این کار تحقیقی به منظور تکمیل دوره تحصیلی در مقطع کارشناسی ارشد و بر اساس آیین نامه نگارش کار تحقیقی، در دانشگاه امام صادق علیه السلام تهیه و تدوین شده و اختصاص به این دانشگاه دارد، بنابراین دانشجو نمی تواند آن را در مقاطع تحصیلی بالاتر در سایر دانشگاه ها به عنوان پایان نامه تحصیلی ارائه دهد.

هرگونه نسخه برداری از این تحقیق و چاپ آن منوط به کسب مجوز رسمی از دانشگاه هست.

امضای اساتید راهنما امضای استاد مشاور (در صورتی که تعیین شده باشد)

امضای کارشناس پژوهشی امضای مدیر دفتر مطالعات و تحقیقات دانشجویی

چکیده

با توجه به آنکه حق باروری، موضوعی است که اکثر کشورها آن را به رسمیت شناخته‌اند و در اسناد حقوق بشر بین‌المللی به آن اشاره شده، این حق جزئی از حقوق بشر است و سازمان بهداشت جهانی معیارهای را جهت ارزیابی حفظ حق بارداری و باروری، به‌عنوان شاخصه‌های توسعه به کشورهای مختلف پیشنهاد نموده است اما به دلیل تعارض فقهی حقوقی میان رویکردهای پیشنهادی نهادهای بین‌المللی با مبانی اسلامی و فرهنگی کشورمان، بومی سازی این شاخص‌ها امری ضروری است؛ فلذا پژوهش حاضر، حق باروری را از نگاه حقوق بین‌الملل و ایران بررسی کرده است. در این پژوهش سعی شده است به این سؤال پاسخ داده شود که ماهیت حق باروری، قلمروی تعهدات و اختیارات دولت در رابطه با اعمال حق باروری افراد (تحدید یا ترغیب) و ضوابط قانونی جهت حفظ باروری از منظر نظام حقوقی ایران و اسناد بین‌المللی چیست.

همچنین روش این تحقیق توصیفی تحلیلی است و از ابزار کتابخانه‌ای، آمارها و نیز گزارش‌های سازمان‌های بین‌المللی استفاده شده است. نتایج این پژوهش حاکی از آن است که اسناد بین‌المللی حق انسان را بر جسم خود به صورت مطلق می‌پذیرد و زن را در مورد باروری وسقط جنین، به صورت تام مخیر می‌داند و حق مرد را در مورد باروری و تولید مثل نادیده می‌گیرند، اما از منظر فقه و حقوق اسلامی، حق باروری یک حق طرفینی است و این حق، جنبه حکمی نیز دارد و اینگونه نیست که امکان اسقاط حق باروری به هر نحو به افراد داده شود. از منظر اسناد بین‌المللی، اصل بر عدم دخالت دولت‌ها در موضوع باروری است و بیشترین وظیفه دولت‌ها در جهت کاهش جمعیت تعریف شده است و حق باروری موضوعی خصوصی تلقی می‌شود که دولت‌ها وظیفه‌ای برای دخالت در آن ندارند مگر در برخی وجوه خاص؛ درحالیکه از منظر دین اسلام، موضوع باروری یکی از مهم‌ترین مسائل مرتبط با خانواده است و حکومت‌ها تکالیف گسترده‌ای را جهت سیاست‌گذاری و مدیریت موضوع باروری دارند.

از سوی دیگر تلاش دولت جمهوری اسلامی ایران برای اجرای سیاست‌های افزایش جمعیت و باروری، صرفاً به بخش کمی جمعیت معطوف بوده است و متخصصان این حوزه معتقدند؛ هنوز به دو عرصه آمایشی و کیفی همچون مشوق‌های باروری، بستر سازی جهت افزایش دسترسی به خدمات بهداشتی، اشتغال و درآمد سرانه و غیره در خصوص مسئله باروری توجه خاصی نشده است.

کلمات کلیدی: حق باروری - عزل - استیلا - سقط جنین - سیاست‌های ابلاغی مقام معظم رهبری - سند چشم‌انداز بیست‌ساله - اسناد بین‌المللی - سند توسعه پایدار ۲۰۳۰

۷.....	چکیده
۸.....	فهرست
۱۸.....	مقدمه
۱۸.....	بیان مسئله
۲۰.....	ضرورت و اهمیت پژوهش
۲۱.....	پیشینه پژوهش (نظری و تجربی)
۲۱.....	پیشینه نظری
۲۲.....	پیشینه تجربی
۲۴.....	اهداف پژوهش
۲۵.....	سؤالات اساسی پژوهش
۲۵.....	فرضیه‌های پژوهش
۲۶.....	روش تحقیق
۲۶.....	محدودیت پژوهش
۲۶.....	ساختار و سازمان‌دهی پژوهش
۲۷.....	بخش نخست: کلیات
۲۸.....	فصل اول: مفاهیم
۲۸.....	۱. عزل
۲۹.....	۲. استیلاد
۲۹.....	۳. تمکین
۳۱.....	۴. حقوق باروری

۵. خانواده در قانون اساسی و قانون مدنی ایران ۳۱
۶. حق باروری ۳۲
۷. بهداشت ۳۴
۸. سقط جنین ۳۴

فصل دوم: پیشینه حق بر باروری انسان در ادیان آسمانی ۳۷

۱. اسلام و موضوع باروری انسان؛ حق یا تکلیف. ۳۹
۲. رویکرد ادیان به موضوع باروری ۴۲
- ۲,۱. دین مسیحیت ۴۲
- ۲,۱,۱. آیین پروتستان و حق باروری ۴۲
- ۲,۱,۱,۱. فرقه اینو آنجلیک یا انجلی های محافظه کار ۴۲
- ۲,۱,۱,۲. شاخه اصلی پروتستان ۴۲
- ۲,۱,۱,۳. فرقه پروتستان لیبرال ۴۲
- ۲,۱,۱,۴. انگلیکن های استرالیا ۴۳
- ۲,۱,۱,۵. کلیسای لوتری یا شورای کلیسای میسوری ۴۳
- ۲,۱,۲. آیین کاتولیک ۴۳
- ۲,۱,۳. آیین ارتودکس ۴۴
- ۲,۲. دین یهود ۴۴

فصل سوم. پیشینه ایجاد و ارکان حقوق باروری ۴۶

۱. سیر تطور و تبیین مفهوم حقوق باروری و جنسی ۴۶
۲. ارکان حق باروری ۴۸
- ۲,۱. حق انتخاب و گزینش در ازدواج و تشکیل خانواده ۴۹
- ۲,۲. حق آگاهی از اطلاعات مرتبط با باروری و دریافت آموزش های لازم در خصوص باروری و استفاده از روش های ۵۰
- ۲,۳. حق تصمیم گیری مسئولانه، آگاهانه و فارغ از اجبار و تبعیض و خشونت ۵۲
- ۲,۴. حق تصمیم گیری در مورد فاصله زمانی، تعداد و شرایط فرزند آوری و باروری ۵۳
۳. جایگاه حق باروری در ادله شرعی اثبات (فقه اسلامی) ۵۶

ادله اثبات ۵۷

۱. آیات ۵۷

۱,۱. مصادیق آیات در مورد جایگاه زن باردار ۵۸

۲. روایات ۶۰

۲,۱. روایات مؤکد بر ازدواج با زن ولود ۶۰

۲,۲. روایات دال بر اطلاق ادله و مطلوب بودن باروری ۶۰

۲,۳. روایات تحریم روابط نامشروع و فحشا ۶۱

فصل چهارم: سیاست‌های جمعیتی و حقوق باروری ۶۲

۱. تعریف و اهداف سیاست‌های جمعیتی ۶۲

۱,۱. انواع سیاست‌های جمعیتی ۶۲

از جمله اهم اهداف سیاست‌های جمعیتی شامل موارد ذیل است: ۶۳

۲. قوانین و سیاست‌های کلی جمعیت ۶۳

۲,۱. تاریخچه کلی تحولات جمعیتی ایران ۶۳

۲,۲. سیاست‌های جمعیتی ایران در دوران قبل و بعد از انقلاب اسلامی ۶۵

۲,۲,۱. قانون تنظیم خانواده مصوب ۱۳۶۸ ۶۶

۲,۲,۲. قانون اصلاح قوانین تنظیم جمعیت و خانواده ۶۷

۲,۲,۳. سند سیاست‌های کلان جمعیت ابلاغی مقام معظم رهبری ۶۷

۳. تنظیم خانواده و حق باروری ۷۳

۳,۱. مفهوم تنظیم خانواده ۷۳

۳,۲. اهداف برنامه تنظیم خانواده ۷۵

۳. رویکردها به سیاست‌های جمعیتی ۷۵

۳,۱. ادله موافقان افزایش جمعیت ۷۶

گروه اول: پیروان ادیان و مبلغان ۷۷

گروه دوم: اقتصاددانان ۷۷

گروه سوم: فرمانروایان و قدرت‌طلبان ۷۸

۳,۲. ادله موافقان کاهش جمعیت یا کاهش رشد جمعیت ۷۸

۳,۳. ادله موافقان حد متناسب جمعیت ۷۹

نتیجه گیری بخش اول.....	۸۱
بخش دوم: مبانی فقهی و حقوقی حق بر باروری.....	۱۳۳
فصل اول: مبانی حقوقی و فقهی حق باروری در اسناد داخلی کشور جمهوری اسلامی ایران.....	۸۴
۱. مبانی حق باروری در قرآن کریم.....	۸۴
۱,۱. آیه ۱۱ سوره مبارکه شورا.....	۸۵
۱,۲. آیه ۶ سوره مبارکه اسراء.....	۸۵
۱,۳. آیه ۵ سوره مبارکه طارق.....	۸۶
۱,۴. آیه ۳۷ سوره مبارکه قیامت.....	۸۶
۲. مفهوم و ماهیت باروری و فرزندآوری در مبانی حقوقی و فقهی.....	۸۸
۳. ابعاد حقوقی شرط (عدم باروری و فرزندآوری) یا (عدم وجود شرط فرزندآوری).....	۹۴
۳,۱. تبیین مقتضای ذات عقد.....	۹۴
۳,۲. تبیین مقتضای اطلاق عقد.....	۹۵
۳,۳. رابطه میان باروری و فرزندآوری با مقتضای ذات عقد.....	۹۵
۳,۴. رابطه میان باروری و فرزندآوری و مقتضای اطلاق عقد.....	۹۷
۳,۴,۱. نظر اول: فرزندآوری مقتضای اطلاق عقد نکاح نیست.....	۹۷
۳,۴,۲. نظر دوم: باروری مقتضای اطلاق عقد نکاح است ولی حق فرزندآوری فقط به زوج اختصاص دارد.....	۹۸
۳,۴,۳. نظر سوم: باروری جزء مقتضای اطلاق عقد نکاح است و این حق به هر دو زوجین تعلق دارد.....	۹۹
۴. ادله مربوط به مقتضای اطلاق نکاح دائم بر باروری و لزوم فرزندآوری.....	۹۹
۴,۱. ادله عام.....	۹۹
۴,۲. ادله خاص.....	۱۰۰
۵. نکاح منقطع و باروری.....	۱۰۲
۶. وجود شرط باروری و شرط عدم فرزندآوری.....	۱۰۵
۶,۱. حالت اول: قید نمودن شرط فرزندآوری در نکاح دائم و نکاح موقت.....	۱۰۵
۶,۱,۱. قید نمودن شرط فرزندآوری در نکاح دائم.....	۱۰۵
۶,۱,۲. قید نمودن شرط فرزندآوری در نکاح موقت.....	۱۰۶
۶,۲. حالت دوم: قید نمودن شرط عدم باروری و فرزندآوری.....	۱۰۷
۶,۲,۱. درج شرط عدم فرزندآوری به صورت دائمی در نکاح دائم.....	۱۰۷

- ۶,۲,۲. شرط عدم باروری برای مدت محدود در نکاح دائم ۱۰۸
- ۶,۲,۳. ضمانت اجرای تخلف از شرط عدم باروری برای مدت محدود در نکاح دائم ۱۰۹
۷. شرط عدم باروری در نکاح منقطع ۱۰۹
- ابعاد فقهی و حقوقی باروری و تنظیم خانواده ۱۱۰
۱. روش‌ها، ادله و مبانی فقهی ممانعت از بارداری توسط زوجین ۱۱۰
- ۱,۱. روش‌های جلوگیری از تشکیل نطفه و احکام فقهی آن ۱۱۰
- ۱,۱,۱. دیدگاه فقها در عزل توسط زوج ۱۱۱
۱. نظریه حرمت عزل توسط زوج بدون اذن همسر ۱۱۱
- الف. تبیین نظریه ۱۱۱
- ب. ادله مورد استناد قائلین به این نظریه ۱۱۳
- دلیل اول ۱۱۳
- دلیل دوم ۱۱۴
- دلیل سوم ۱۱۵
- دلیل چهارم ۱۱۵
۲. نظریه کراهت عزل توسط زوج بدون اذن همسر ۱۱۶
- الف. تبیین نظریه ۱۱۶
- ب. ادله مورد استناد در این نظریه و نقد آن‌ها ۱۱۷
- دلیل اول ۱۱۷
- دلیل دوم ۱۱۷
۳. نظریه حلیت و اباحه عزل توسط زوج مطلقاً ۱۱۷
- الف. تبیین نظریه ۱۱۷
- ب. ادله مورد استناد در نظریه و نقد و بررسی آن‌ها ۱۱۸
- دلیل اول ۱۱۸
- دلیل دوم ۱۱۹
- دلیل سوم ۱۱۹
- اختیارات زوجه در هنگام عزل توسط زوج، بدون رضایت زوجه ۱۱۹
- ۱,۱,۲. دیدگاه فقها در عزل توسط زوجه ۱۲۱

۱. نظریه حرمت عزل توسط زوجه بدون اذن زوج ۱۲۱
 - الف. تبیین نظریه ۱۲۱
 - ب. ادله مورد استناد ۱۲۱
 ۲. نظریه حلیت و جواز عزل توسط زوجه با وجود عدم رضایت زوج ۱۲۴
 - الف. تبیین نظریه ۱۲۴
 - ب. دلایل مورد استناد ۱۲۴
 - اختیارات زوج در هنگامی که زوجه از بارداری ممانعت می‌نماید، بدون رضایت زوج ۱۲۵
- احکام فقهی و حقوقی اقدام به بارداری اجباری (اعمال حق استیلا علی رغم میل دیگری) ۱۲۷**
۱. حکم فقهی باروری زوجه، بدون رضایت زوج ۱۲۷
 - ۱.۱. نظریه حرمت و عدم جواز اقدام زن به بارداری بدون اذن و رضایت شوهر-اختیارات محکوم له ۱۲۷
 - تبیین نظریه ۱۲۷
 - ۱.۲. نظریه حلیت و جواز اقدام به بارداری توسط زوجه مطلقاً (صرفنظر از رضایت شوهر) -اختیارات محکوم له ۱۲۸
 - تبیین نظریه ۱۲۸
 - ۱.۳. نظریه‌ها در حکم اقدام مرد برای باروری زوجه علی رغم رضایت زن ۱۳۰
 - ۱.۳.۱. نظریه حلیت و جواز اقدام مرد برای بارداری زن بدون رضایت زوجه ۱۳۰
 - تبیین نظریه ۱۳۰
 - ۱.۳.۲. نظریه حرمت و عدم جواز اقدام مرد برای بارداری زن بدون رضایت زوجه ۱۳۲
 - اختیارات زوجه هنگام اقدام زوج به بارداری زن بدون رضایت زوجه ۱۳۳
 - دیدگاه‌های فقهی در جایگاه حق استیلا (امکان اشتراط آن ضمن عقد) ۱۳۳
 ۱. حق استیلا مقتضای اطلاق و حق اختصاصی زوجه ۱۳۳
 ۲. حق استیلا مقتضای اطلاق و حق اختصاصی زوج ۱۳۵
- فصل دوم. مبانی حقوق باروری در اسناد بین المللی ۱۳۷**
۱. تاریخچه و سیر تحول مبانی حقوق باروری در غرب ۱۳۷
 ۲. سیر تحول و تطور شناسایی موضوع حقوق باروری در اسناد بین المللی ۱۴۰
 - ۲.۱. اعلامیه تهران ۱۴۳
 - ۲.۲. خط مشی پکن (کنفرانس جهانی درباره زنان -سال ۱۹۹۵ میلادی) ۱۴۴
 - ۲.۳. صندوق جمعیت ملل متحد و حقوق باروری ۱۴۵

۲,۳,۱	شرح برنامه‌های صندوق جمعیت ملل متحد در ایران	۱۴۶
۲,۴	میثاق بین المللی حقوق مدنی-سیاسی و حقوق باروری	۱۴۷
۲,۵	کنوانسیون آمریکایی حقوق بشر	۱۴۸
۲,۶	کنوانسیون حقوق کودک و حقوق باروری	۱۵۰
۲,۶,۱	مفاد کنوانسیون حقوق کودک	۱۵۱
۱۵۱	تعریف و مفهوم کودک	۱۵۱
۲,۷	کنوانسیون رفع هر گونه تبعیض علیه زنان	۱۵۲
۲,۷,۱	کمیته رفع تبعیض علیه زنان	۱۵۳
۲,۸	باروری و هدف پنجم سند توسعه پایدار ۲۰۳۰ دسترسی جهانی به سلامت و حقوق جنسی و باروری	۱۵۴
۲,۸,۱	قلمروی مفاهیم و مصادیق سلامت جنسی و باروری در هدف پنجم سند توسعه پایدار ۲۰۳۰	۱۵۴
۲,۸,۲	دسترسی نوجوانان به خدمات تنظیم خانواده	۱۵۶
۲,۸,۳	حقوق جنسی و باروری قلمرو مشترک اهداف چهارم و پنجم سند توسعه پایدار ۲۰۳۰	۱۵۸
۲,۸,۴	د. حقوق و سلامت جنسی و باروری در رویه نهادهای بین المللی حقوق بشری	۱۶۱
۲,۸,۴,۱	کمیته حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی	۱۶۱
۲,۸,۴,۲	کمیته حقوق کودک	۱۶۵
۲,۸,۴,۳	کمیته حقوق بشر	۱۶۷
۲,۹	باروری و آموزش در سند ۲۰۳۰	۱۶۷
۲,۹,۱	الف. مقابله با بارداری زودهنگام و ناخواسته و راهبرد آموزش جنسی و باروری	۱۶۸
۲,۹,۱,۱	مفهوم و آثار بارداری ناخواسته و زودهنگام	۱۷۰
۲,۹,۱,۲	جایگاه بخش آموزش در مقابله با بارداری زودهنگام	۱۷۱
۲,۹,۲	آموزش جنسی جامع	۱۷۳
۱	جایگاه و پیشینه آموزش جنسی در یونسکو	۱۷۴
۲	اهداف و اولویت‌های راهبردی آموزش جنسی جامع	۱۷۵
۱	برخوردارای تمامی کودکان و نوجوانان از آموزش جنسی جامع و با کیفیت	۱۷۶
۲	دسترسی تمامی کودکان و نوجوانان به محیط‌های یادگیری جهت ارتقای سلامت عمومی و فراگیر	۱۷۷
۳	محورهای پیشنهادی در برنامه آموزش جنسی جامع	۱۷۹
نتیجه گیری بخش دوم		۱۸۱

بخش سوم: قلمروی اختیارات دولت در تنظیم مقررات و اجرای آن در موضوع حق باروری در

اسناد داخلی بین المللی ۱۸۵

۱. رابطه حق بر باروری و سلامت عمومی با حقوق شهروندی ۱۸۶

۱.۱. رابطه حق باروری و حق شهروندی در اسناد داخلی و بین المللی ۱۸۷

۲. جایگاه مصلحت و منفعت عمومی و سیاستگذاری دولت در زمینه حق باروری ۱۸۸

۲.۱. مصلحت ۱۸۸

۲.۱.۱. معنای لغوی مصلحت ۱۸۸

۲.۱.۲. معنای اصطلاحی مصلحت ۱۸۹

۲.۱.۳. ویژگی های مصلحت ۱۸۹

۲.۲. منفعت ۱۹۰

۲.۳. حکم حکومتی ۱۹۱

۲.۳.۱. ویژگی های حکم حکومتی ۱۹۱

۲.۳.۲. حکم اولیه ۱۹۲

۲.۳.۳. حکم ثانوی ۱۹۲

۲.۳.۴. تفاوت حکم اولیه و ثانویه ۱۹۲

۲.۴. میزان تأثیر مصلحت در احکام فقهی ۱۹۳

۲.۴.۱. مصلحت و تغییر احکام ۱۹۳

۲.۴.۲. مصلحت و تبدیل حکم اولی و ثانوی ۱۹۳

۲.۴.۳. مصلحت و احکام حکومتی ۱۹۳

۳. وظایف و اختیارات دولت ها در تنظیم مقررات مرتبط با حفظ حقوق باروری و سلامت در اسناد بین

المللی ۱۹۵

۳.۱. ویژگی های حقوقی و اصول اقدامات دولت ها در خصوص تأمین حق باروری و سلامت عمومی ۱۹۵

۱. اصل عدم تبعیض و برابری، انصاف در توزیع و ارائه مناسب امکانات و خدمات ۱۹۵

۲. رعایت اصل انطباق ۱۹۵

۳. اصل استمرار ۱۹۶

۴. اصل تساوی ۱۹۶

۵. اصل پیش بینی ساز و کارهای اقامه دعوا و شکایت از تصمیمات دولت ۱۹۶
۶. اصل مسئولیت پذیری و پاسخگویی به مردم ۱۹۶
- ۳,۲. چالش دولت ها در تنظیم مقررات در حوزه حق باروری ۱۹۷**
 ۱. گوناگونی عوامل تأثیر گذار بر حق باروری ۱۹۷
 ۲. تنوع موضوعات مرتبط با حق باروری ۱۹۸
 ۳. محدودیت های زمانی و بودجه ای و لزوم صرف هزینه های سنگین و ارائه خدمات به صورت مستمر ۱۹۸
 ۴. تغییر دولت ها و کوتاه بودن دوره تصمیم گیری در حوزه حقوق باروری ۱۹۸
 ۵. مغایرت قوانین داخلی با اسناد و قوانین بین المللی در حوزه حق باروری ۱۹۹
 ۶. عدم وجود ضمانت اجرای متناسب و مؤثر در حمایت از حقوق باروری ۱۹۹
- ۳,۳. بایسته ها و الزامات دولت ها در خصوص سیاستگذاری در حوزه باروری و جمعیت ۲۰۲**
 ۱. توجه به تعداد جمعیت و تأثیر آن در برنامه های گوناگون کشور ۲۰۲
 ۲. ساختار ونحوه جابجایی جمعیت و برنامه ریزی هدفمند در مورد آن ۲۰۲
 ۳. توزیع متناسب جمعیت در سطح سرزمینی ۲۰۳
 ۴. متغیرهای اقتصادی اجتماعی و فرهنگی مرتبط با باروری و جمعیت ۲۰۳
 ۵. توجه به مصالح و منافع عمومی و کلان ۲۰۳
- ۳,۴. دولت ها و سیاست گذاری های جمعیتی در کشورهای مختلف، راهکارها و الگوی مطلوب ۲۰۴**
 - ۳,۴,۱. کشور روسیه ۲۰۶
 - چالش ها ۲۰۶
 - راهکارهای پیشنهادی جهت کاهش آسیب های مرتبط با موضوع باروری ۲۰۶
 - ۳,۴,۲. کشور فرانسه ۲۰۷
 - چالش ها ۲۰۷
 - راهکارهای پیشنهادی جهت کاهش آسیب های مرتبط با موضوع باروری ۲۰۷
 - ۳,۴,۳. کشور ژاپن ۲۰۸
 - چالش ها ۲۰۸
 - راهکارهای پیشنهادی جهت کاهش آسیب های مرتبط با موضوع باروری ۲۰۹
 - ۳,۴,۴. کشور سوئد ۲۰۹

چالش‌ها	۲۰۹
راهکارهای پیشنهادی جهت کاهش آسیب‌های مرتبط با موضوع باروری	۲۱۰
کشور انگلیس ۳,۴,۵	۲۱۱
چالش‌ها	۲۱۱
کشور آلمان ۳,۴,۶	۲۱۲
چالش‌ها	۲۱۲
راهکارهای پیشنهادی جهت کاهش آسیب‌های مرتبط با موضوع باروری	۲۱۳
کشور بلغارستان ۳,۴,۷	۲۱۴
چالش‌ها	۲۱۴
راهکارهای پیشنهادی جهت کاهش آسیب‌های مرتبط با موضوع باروری	۲۱۶
کشور ایران ۳,۴,۸	۲۱۹
سیاست‌های شورای عالی انقلاب فرهنگی در خصوص باروری	۲۲۲
سیاست‌های مجلس شورای اسلامی در خصوص باروری و افزایش جمعیت	۲۲۴
انتقادات و پیشنهادات	۲۲۵
نتیجه گیری بخش سوم	۲۲۸
نتیجه گیری	۲۳۰
فهرست منابع	۲۳۳

مقدمه

در تحقیق و تتبع پیرامون هر گرایش علمی، گام اول آشنایی با مفاهیم پایه‌ای آن علم است. و برای بررسی تطبیقی تحلیلی حق باروری در اسناد داخلی و اسناد بین‌المللی نیز به‌عنوان گرایشی میان‌رشته‌ای که تلفیقی از حقوق و فقه می‌باشد، این امر ضروری است. از طرفی حرکت در مسیر تبیین هر موضوعی مستلزم آشنایی با مفاهیم علمی و مطالعه مبانی و نقد و بررسی آن‌ها بر اساس مبانی و منابع اندیشه ناب اسلامی است. لذا در همین راستا به بررسی موضوع خواهیم پرداخت.

بیان مسئله

حقوق باروری جزئی از حقوق بشر است که کشورهای بسیاری آن را به صورت کامل به رسمیت شناخته‌اند و برخی نیز آن را با حق تحفظ پذیرفته‌اند و آن عبارت است از این که تمامی افراد (زوجین) این حق را دارند که آزادانه در مورد تعداد فرزندان، فاصله‌گذاری بین مولید و غیره تصمیم‌گیری کنند. همچنین تمامی افراد حق تصمیم‌گیری بدون اعمال خشونت و اجبار و تبعیض در مسائل باروری را دارند. حق باروری در اسناد حقوق بشر بین‌المللی عبارت است از داشتن حقوق اساسی برای هر زوج شامل حق داشتن باروری، زایمان ایمن از طریق دسترسی به خدمات بهداشتی مناسب؛ حق تصمیم‌گیری آزادانه در مورد تعداد فرزندان، حق برخورداری از اطلاعات و آموزش در زمینه‌ی تنظیم خانواده، حق بهره‌مندی از بالاترین استانداردهای بهداشت باروری؛ که طبق تعریف سازمان بهداشت جهانی این چنین بیان می‌شود که استاندارد بهداشت باروری زمانی محقق می‌شود که رفاه جسمانی، روانی و اجتماعی در رابطه با تمام مسائلی که با سیستم باروری و عملکرد آن در ارتباط هستند وجود داشته باشد؛ اما باید گفت درباره حق باروری بسیار کم گفته شده است و بیشتر به این مسئله صرفاً در رشته‌های اخلاق پزشکی یا پزشکی قانونی اشاره شده است اما امروزه می‌بینیم که حتی بحث حقوق باروری در بحث‌های حاکمیتی و اصول مدیریتی از حوزه بهداشت و سلامت نیز وارد شده است. از جمله شاخص‌ها و محورهای اعمال و اجرای درست حق باروری مواردی چون کاهش مرگ و میر مادران، دسترسی به خدمات درمانی و بهداشتی برای جلوگیری از باروری ایمن و کاهش میزان خشونت‌های فیزیکی در زنان باردار و غیره می‌باشد. به عنوان نمونه می‌توان گفت عدم دسترسی زنان به سرویس‌های ارائه خدمات بهداشتی اولیه با کیفیت قابل قبول، نه تنها اثر سوء خود را بر زنان، بلکه بر کل خانواده وارد کند. البته در نظام حقوق بین‌الملل بشر باید به این واقعیت اذعان نمود که حقوق ناظر بر سلامت جنسی و باروری بیشتر از منظر زنان مورد توجه قرار گرفته است و تاکید زیادی روی احترام به استقلال و خودمختاری زنان برای تصمیم‌گیری در امور باروری شده است. با این حال و در نتیجه رویکرد افراطی نهادهای حقوق بشری و برخی نظام‌های حقوقی غربی، امروز یکی از چالش‌های مهم در این حوزه، شناسایی حق مردان برای داشتن فرزند و پدر شدن است که در نتیجه شناسایی استقلال تام زنان برای تصمیم‌گیری در مواردی مانند بارداری، پیشگیری و یا سقط جنین، این امر حقوق مردان را به شدت در معرض تحدید و تضییع قرار داده است و حال باید دید که رویکرد نظام‌های مذکور برای حل این تعارض چیست.

از طرفی در بسیاری از مقالات صرفاً نقش حاکمیت در تحدید موالید و تحدید نسل دیده می‌شود؛ و همواره از سیاست‌های کاهش جمعیت به عنوان یکی از ارکان اصلی نقش حاکمیت در حق باروری یاد می‌شود؛ در حالیکه فقه حکومتی نقش مهمی را برای حاکمیت در دو جهت تحدید و تکثیر نسل با توجه به مصلحت و مبانی اسلامی در نظر گرفته است که لازم است به تشریح آن پرداخته شود. بدین ترتیب حق باروری از نگاه غرب در اسناد بین المللی، حق آزادی تولید مثل توسط افراد چه متأهل و چه مجرد و آزادی در استفاده از روش‌های جلوگیری از بارداری، اسقاط جنین، شبیه سازی جهت فرزند آوری نیز می‌باشد؛ اما نگاه اسلام به بحث باروری نگاهی همه جانبه است که هم حق بارور کردن و هم حق بارور شدن را به زن و مرد می‌دهد و با یک رویکرد تمدنی و جامع، حق باروری را در جهت تحکیم بنیان خانواده تبیین می‌کند.

از نگاه فقه اسلامی و لسان شارع در قرآن کریم، ادله نشان می‌دهد که باروری یک حق است که به عنوان حق تولید مثل به آن اشاره شده است و به عنوان نمونه مسئله تولید مثل در اسلام در عین آنکه یک حق است اما این مسئله، جنبه حکم بودن نیز دارد، بنابراین هر فردی نمی‌تواند بدون تجویز شارع حتی در موارد استثنایی، این حق را از خود ساقط نماید و یا آن را مخدوش نماید.^۱ در نهایت باید گفت اسلام به هر دو جنبه ایجابی و سلبی حقوق باروری اشاره نموده است. از وجه ایجابی آموزش جنسی و تعیین حق برای جنین و کودک و غیره یاد می‌شود و در وجه سلبی، احکام اسقاط جنین و تحدید نسل و غیره مطرح می‌شود. در واقع در اسلام وقتی بحث از حق باروری مطرح می‌شود، معتقد است نه تنها بیان مصادیق این حق باید در چارچوب شرع باشد، بلکه استیفای آن نیز محدود به همین قید است. اما در خصوص نقش و تأثیر و تأثر حاکمیت و باروری باید گفت سیاست‌های کلی جمعیت و باروری همواره به گونه‌ای تنظیم شده است تا جامعه‌ای متعادل ایجاد شود و اوضاع اقتصادی و اجتماعی کشورها متناسب با جمعیت هماهنگ شود. در واقع نوع نگرش دولت‌ها و حاکمیت‌ها به مسئله باروری و جمعیت نقش تعیین کننده‌ای را در اعمال سیاست‌های جمعیتی خواهد داشت. البته باید گفت در حدود بیش از سی سال است که به بحث سیاست کنترل جمعیت و تحدید موالید پرداخته می‌شود؛ در واقع در گذشته یا این مسائل آنچنان مطرح نمی‌شده و یا به دلیل بدیهی بودن آن در مبانی اسلامی مبنی بر افزایش جمعیت به کلیاتی از این مباحث اکتفا می‌شد.

باز هم این سؤال مطرح شد که بر فرض جواز دخالت حکومت، سیاست‌های جمعیتی در حوزه حقوق باروری چگونه باید انجام شود و آیا حاکمیت می‌تواند در تحقق مصالح و مفاسد، سیاست‌های الزامی و اجباری را به کار بگیرد؟ از نگاه اسلام حکومت‌ها مکلف هستند با توجه به منابع قانونی و فقهی خود، سیاست‌های جمعیتی را به گونه‌ای تنظیم نمایند که با تشویق به ازدواج و باروری، فزونی جمعیت را به صورت کیفی و کمی داشته باشیم، همچنین باید گفت که غالباً فقها، باروری‌های پزشکی میان زوجین را پذیرفتند و با بررسی مبانی فقهی مشخص می‌گردد، فقها در صورتی با حق بر باروری و باروری‌های

۱. آیه ۲۲۳ سوره بقره

پزشکی مخالفت نموده‌اند که مصالح خانواده و اجتماع از جمله روند طبیعی خلقت انسان، بنیان خانواده و اصولی همچون قاعده لاضرر، اصل عدالت و کرامت انسان زیر سؤال برود.

در نهایت با توجه به آنکه حفظ و ارتقای اعمال حق باروری در نهاد خانواده موجب کاهش آسیبهای اجتماعی، افزایش سلامت افراد اجتماع، پویایی و تحرک در عرصه‌های گوناگون می‌گردد، از این رو توجه ویژه‌ای را می‌طلبد تا کارکردهای اصلی خانواده و حق باروری به درستی تبیین و اجرایی گردد، فلذا این پژوهش به منظور بررسی تطبیقی و تحلیلی در خصوص حق باروری در اسناد داخلی و بین‌المللی انجام می‌گیرد.

ضرورت و اهمیت پژوهش

حقوق باروری، جزئی از حقوق بشر بوده که تمامی کشورها آن را به رسمیت شناخته‌اند و در اسناد حقوق بشر بین‌المللی به آن اشاره شده است، اما از آنجا که سازمان بهداشت جهانی معیارهای را جهت ارزیابی حفظ حق سلامت بارداری و باروری و رعایت حقوق زنان باردار به عنوان محور سلامت عمومی و توسعه در نظر گرفته است و آن را به کشورهای مختلف پیشنهاد می‌کند و تلاش می‌نماید تا این شاخص‌ها را در کشورهای مختلف اجرا نماید، ضرورت بررسی این شاخص‌ها و بومی سازی آن با توجه به فرهنگ‌ها و توانمندی کشورمان، امری است که ضرورت ورود به این بحث را بیش از پیش نمایان می‌سازد. زیرا در تطبیق رویکرد اسناد بین‌المللی با نظام داخلی و موازین فقهی در مسئله حق باروری، بدیهی است که در برخی محورها و راهکارهای پیشنهادی از سوی نهادهای حقوق بشری و سازمان‌های بین‌المللی تعارض جدی وجود داشته باشد که خودمختاری کامل زنان در تصمیم‌گیری برای بارداری یا پیشگیری از آن در خانواده و نیز جواز سقط جنین ایمن به عنوان راهکاری برای کنترل جمعیت و به عنوان حقی برای زنان جهت خاتمه بارداری ناخواسته، از جمله این موارد می‌باشد.

از طرف دیگر از آنجا که سلامت شهروندان و بالاخص سلامت نهاد خانواده در توانمندسازی نهاد خانواده، پیشگیری از وقوع بیماری‌ها، کاهش هزینه‌های بهداشتی که به نوعی کمک به اقتصاد خانوار می‌باشد و در نهایت آرامش روانی و جسمی را پدید می‌آورد موثر است و از سوی دیگر حفظ کیان خانواده یکی از هدف‌های نظام جمهوری اسلامی ایران می‌باشد؛ و با توجه به آنکه در موضوع حق باروری، در عناوینی همچون استیلاد، شرط استیلاد در عقد نکاح، تلقیح مصنوعی و آثار آن در بحث وراثت و موضوع استیلاد صناعی و تأثیر آن بر حق فسخ ناشی از عقیم بودن و غیره، پژوهش‌های فقهی-حقوقی مطلوبی انجام شده است، نیازی به بررسی مجدد این موضوعات در این پایان‌نامه دیده نمی‌شود و حیطه و فعالیت پژوهشی ما را از این عناوین جدا می‌سازد، فلذا ما در این پایان‌نامه در صدد آنیم تا با بررسی تطبیقی - تحلیلی حق بر باروری در نظام حقوقی ایران و اسناد بین‌المللی، ببینیم که دستیابی و اجرای این حقوق چه موارد و اقداماتی را در بر می‌گیرد و وظایف و اختیارات دولت در این حوزه چگونه است و به نوعی جایگاه خانواده را به صورت یک نهاد اجتماعی و با یک نگاه کل نگر در حوزه سلامت بررسی نموده و به ارائه راه حلی روشن و عملیاتی در این زمینه بپردازیم.